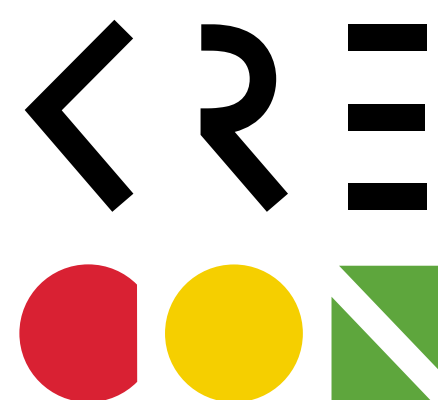

Knowledge
Research
Education
Conference
2024

14.–15. 11. 2024

**Strategická podpora vědy: Hlavní směry
a výzvy**

Open Access – pros & cons???

Martin Svoboda

Národní technická knihovna

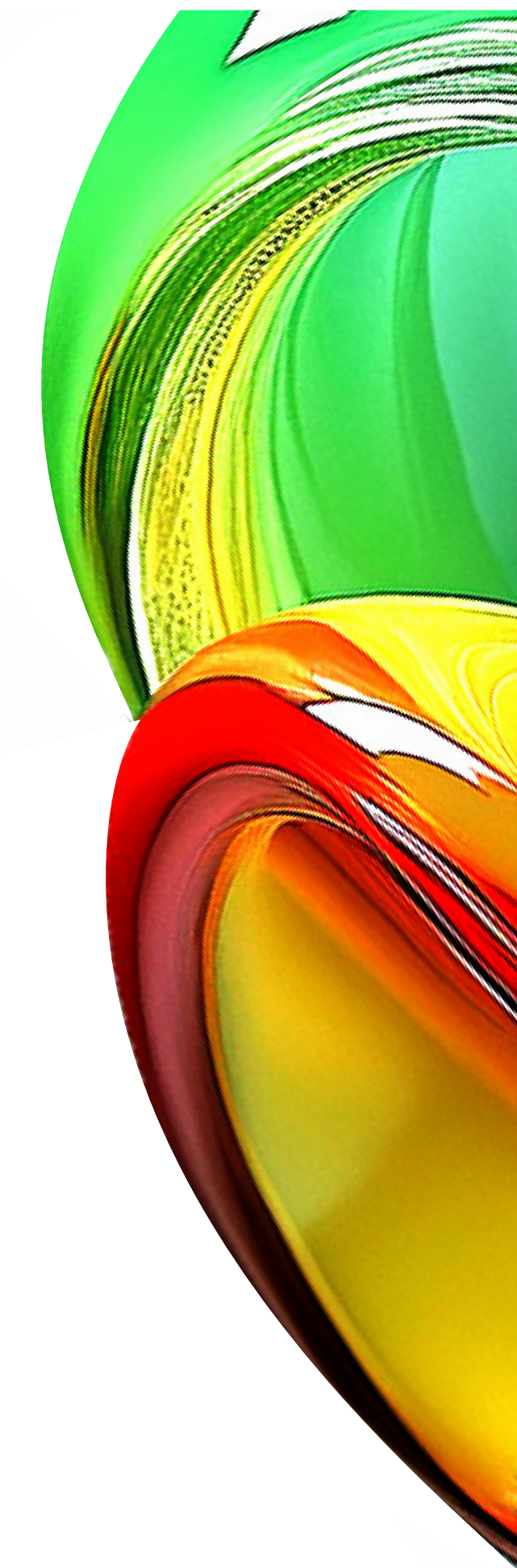
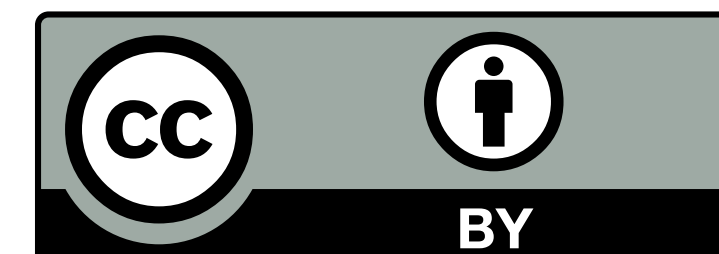
NTK

50°6'14.083"N, 14°23'26.365"E
Národní technická knihovna
National Library of Technology

Národní centrum
pro informační podporu výzkumu,
vývoje a inovací

MINISTRY OF EDUCATION,
YOUTH AND SPORTS

Open Access – pros & cons???

KRECon 2024, NTK

Praha, 15. listopadu 2024

Martin Svoboda martin.svoboda@techlib.cz

O mně

Martin Svoboda

- Ing., graduoval cum laude 1965 na ČVUT FEL, počítače
- Kariéra: VLD, VÚMS, IPS, ÚVTEI, Technomat, Národní knihovna
- Ředitel Státní/Národní technické knihovny od 1997
- Celostátní projekty: USS, CASLIN, VPK, stavba NTK, CzechELib, Získej, NCIP VaVal, CARDS
- Hlavní vyjednávač transformačních smluv pro přístup a publikování v elektronických dokumentech pro VaVal v ČR
- Aktivní v mezinárodních organizacích

Vědecká komunikace dříve a nyní

- Euklidovy Στοιχεια (Elementy) **cca 300 př. n. l.** (česky "Základy" 1907 František Servít)
- Vědecké časopisy se objevily **před 350 lety** téměř současně:
 - Journal des sçavans 5. 1. 1665 (Ludvík XIV "Le Roi Soleil", Versailles, Racine, Molière, ...)
 - Philosophical Transactions of the Royal Society: 6. 3. 1665 (Karel II, Boyle, Wren, ...) - zavedeno **recenzní řízení**.
- Vydavatelský cyklus: vědec napíše -> recenzent zreviduje a editor připraví pro sazbu a tisk -> tiskař vytiskne a vydavatel prodává za předplatné
- Včasnost nebyla kritická
- ...
- "Work. Finish. Publish." (Michael Faraday, 1874)
- "Publish or Perish" > "Seriálová krize" - již ve 30. letech 20. století
- Vědecký článek se stal **zbožím**
- Vydavatelé našli zlatý důl

Oba obrázky titulní strany jsou

, staženo z <https://en.wikipedia.org/> dne 29. 9. 2020.

Hřiště až do včerejška

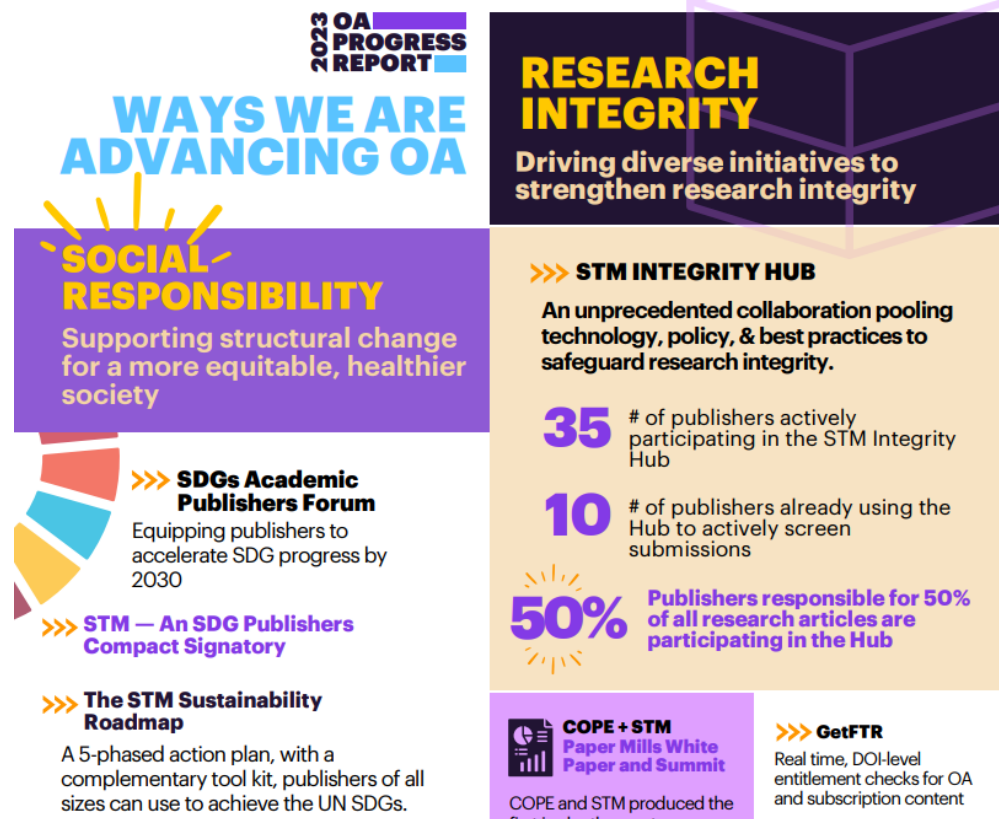
- Na legální straně zbrojní a farmaceutický průmysl, na druhé straně obchod s lidmi a drogami – to jsou **jediní konkurenti vědeckých publikací, co se týče zisku**
 - Např. společnost Elsevier je na NYSE posledních 30 let stabilně v černých číslech se 40 % provozního zisku před zdaněním ==> odpor ke změnám
- Pro vydavatele je skvělé, že jde většinou o **veřejné peníze** - žádné riziko.
- Trh STM publikací generuje příjmy ve výši 28 miliard dolarů ročně.
- Ca 10 k vydavatelů, > 48 k recenzovaných časopisů, z toho > 35 k v angličtině, > 25 k v databázi Scopus.
- Růst OA: příjmy 11,5 % ročně, články 12,5 % ročně; 7 % příjmů z **placených OA**.
- > 4 miliony článků ročně (nárůst o 5-6,5 % ročně), z toho asi 260 tisíc ve zlatém OA.

Všechna data z [STM Global Brief 2021 - Ekonomika a velikost trhu](#), © 2021 STM: Mezinárodní asociace vědeckých, technických a lékařských nakladatelů.

Časy se mění – vydavatelé pochopili...

Z dříve seriálního komerčního reportu je dnes
tabloid [2023 OA Progress Report](#),

Vznik a vývoj otevřeného přístupu

- 1970 - anonymní archivy ftp, "bulletin boards", USENET, knihovny jako vydavatelé, ...
- 1991 - arXiv.org
- 2002 - Budapeštská iniciativa OA - George Soros - **altruistická**
- 2003 červen - Bethesda Statement on Open Access Publishing - US NIH - **pragmatická**
- 2003 říjen - **Berlínská deklarace** o otevřeném přístupu ke znalostem v humanitních a přírodních vědách
- 2012 - Zpráva Dame Finch - všechny výzkumné publikace financované z veřejných zdrojů ve Velké Británii musí být veřejně dostupné od roku 2014
- 2013 - SCOAP³/CERN podepsal 1. tříletou "nákladově neutrální" smlouvu o OA pro částicové fyziky
- 2015 - Bílá kniha Max Planck Digital Library: "V systému je dostatek peněz na přechod na OA"
- 2016 - Rada pro **konkurenceschopnost** Rady Evropy: "OA do roku 2020"
- 2018 - **Plán S** (koalice S) OA do roku 2020, ehm, ehm 2021

Motivace pro otevřený přístup

- **Vědecká:** poplatky vydavatelům brání šíření výsledků výzkumu ve vědecké komunitě
- **Společenská:** poplatky vydavatelům brání využití výsledků výzkumu ve společnosti
- **Etická:** výsledky výzkumu financovaného z veřejných zdrojů by měly zůstat veřejně přístupné
- **Ekonomická:** model předplatného u vydavatelů je trvale neudržitelný
- **Přínosy:**
 - pro vědce: zlepšení citovanosti doložené řadou studií
 - pro ekonomický prospěch: není známá přesvědčivá studie

Podpora na národní úrovni

- **Národní strategie otevřeného přístupu** k vědeckým informacím na období 2017-2020 + Akční plán (2019) - Otevřený přístup k vědeckým informacím - (publikace i data)
- **Národní centrum pro elektronické informační zdroje** - projekt OP VVV zahájen v roce 2017 Od roku 2018 centrálně pořizuje elektronické informační zdroje pro 130 členských institucí z cca **50 vydavatelství**, původní dotace 70 % na metrické nástroje, 50 % na ostatní EIZ, s poklesem o 2,5 proc. bodu ročně od 2023 --- **podpora Gold/Hybrid OA** Pokrývá cca **87,5 % nákladů** na všechna předplatná v České republice
- **Národní politika výzkumu, vývoje a inovací ČR 2021+ (NP 21+)** - otevřený přístup k vědeckým publikacím a datům - klíčový pro všech pět strategických cílů
Otevření prostoru pro další projekty:
 - **NCIP VaVal** – pokračování CzechELib + OA a další služby
 - **CARDS** – moderní správa informačních zdrojů všech typů, metadatová podpora správy datových sad, persistentní identifikátory
 - **EOSC-CZ, NRP a OS II** – ukládání a správa vědeckých dat, budování repozitářů

Transformační smlouvy ve světě

Počty **vydavatelů** pokrytých transformačními smlouvami podle zemí v roce 2024 (a dále)

Smlouvy **Read-and-Publish**: vydavatel obdrží platbu za čtení i platbu za publikování v rámci jedné smlouvy (např. J. Wiley)

Smlouvy **Publish-and-Read**: vydavatel obdrží smlouvou platbu za publikování a čtení je již bezplatné (např. SCOAP3)

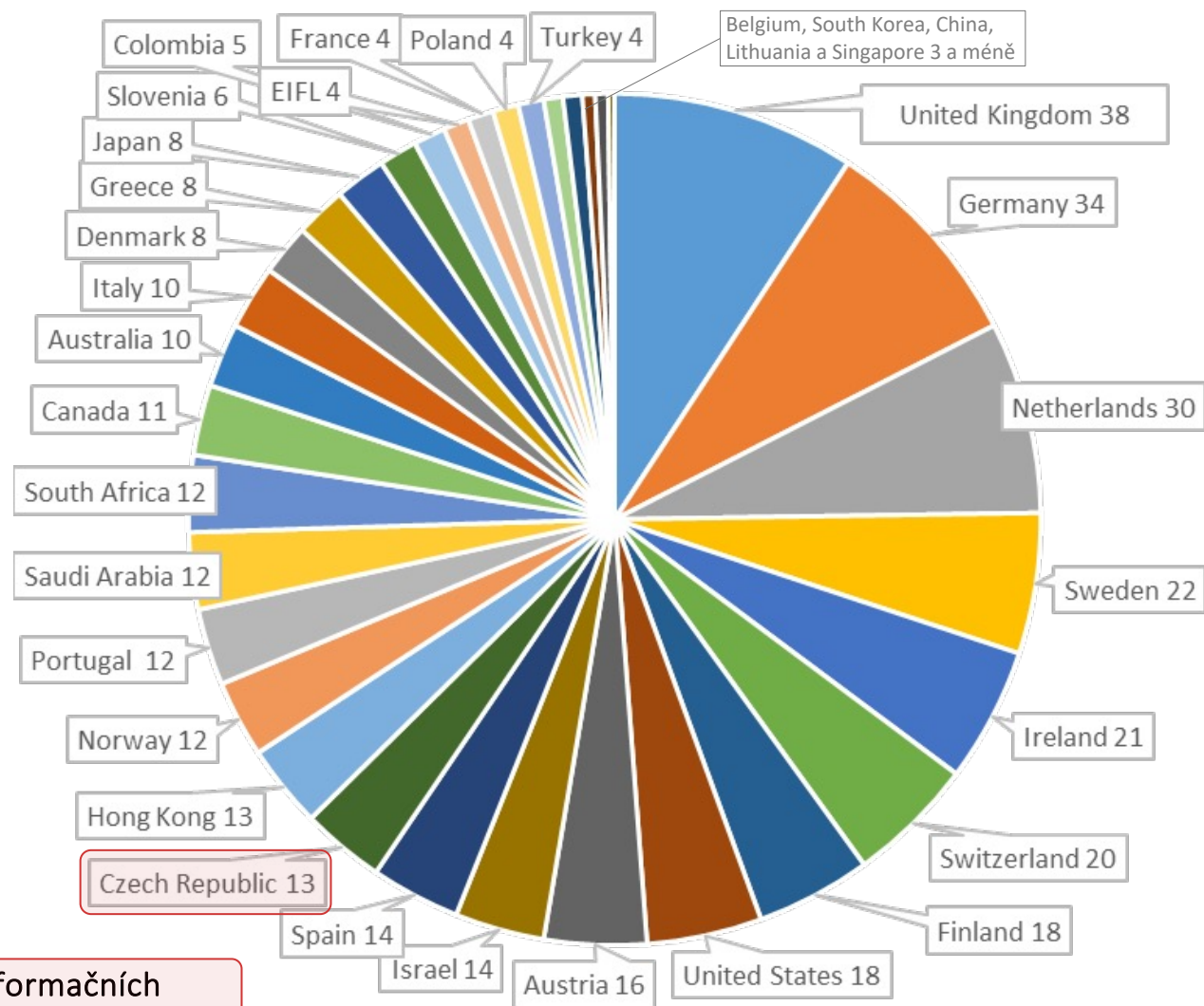
<https://scholarlykitchen.sspnet.org/2019/04/23/transformative-agreements/>

Srovnání 2022/23:

UK cca 66 tis. OA článků z celkem 207 tis.

ČR cca 2,3 tis. OA článků z celkem 20,5 tis. smluv

Zdroj: ESAC [Efficiency and Standards for Article Charges](#), 12. 5. 2024; [JISC Report](#) 14 March 2024

Celkové výdaje na elektronické zdroje v Česku

Finanční analýza prostředků v oblasti přístupu k vědeckým informacím v období 2017-2022

Souhrnná zpráva navazující na "Zprávu o plnění Opatření 8 Akčního plánu pro implementaci Národní strategie otevřeného přístupu České republiky k vědeckým informacím na léta 2017–2020"¹. Cílem je analýza monitoringu tzv. "APC in the wild" a předplatných časopisů realizovaných mimo smlouvy Národního licenčního centra CzechELib² v období let 2019 až 2023.

Národní technická knihovna

DOI <https://doi.org/10.48813/sb5p-vi27>

Jiří Jiráč, <https://orcid.org/0000-0002-9562-3053>

Eva Stopková, <https://orcid.org/0000-0003-2928-6914>

Jana Bystronová, <https://orcid.org/0009-0007-8042-2308>

Martin Svoboda, <https://orcid.org/0000-0002-8255-348X>

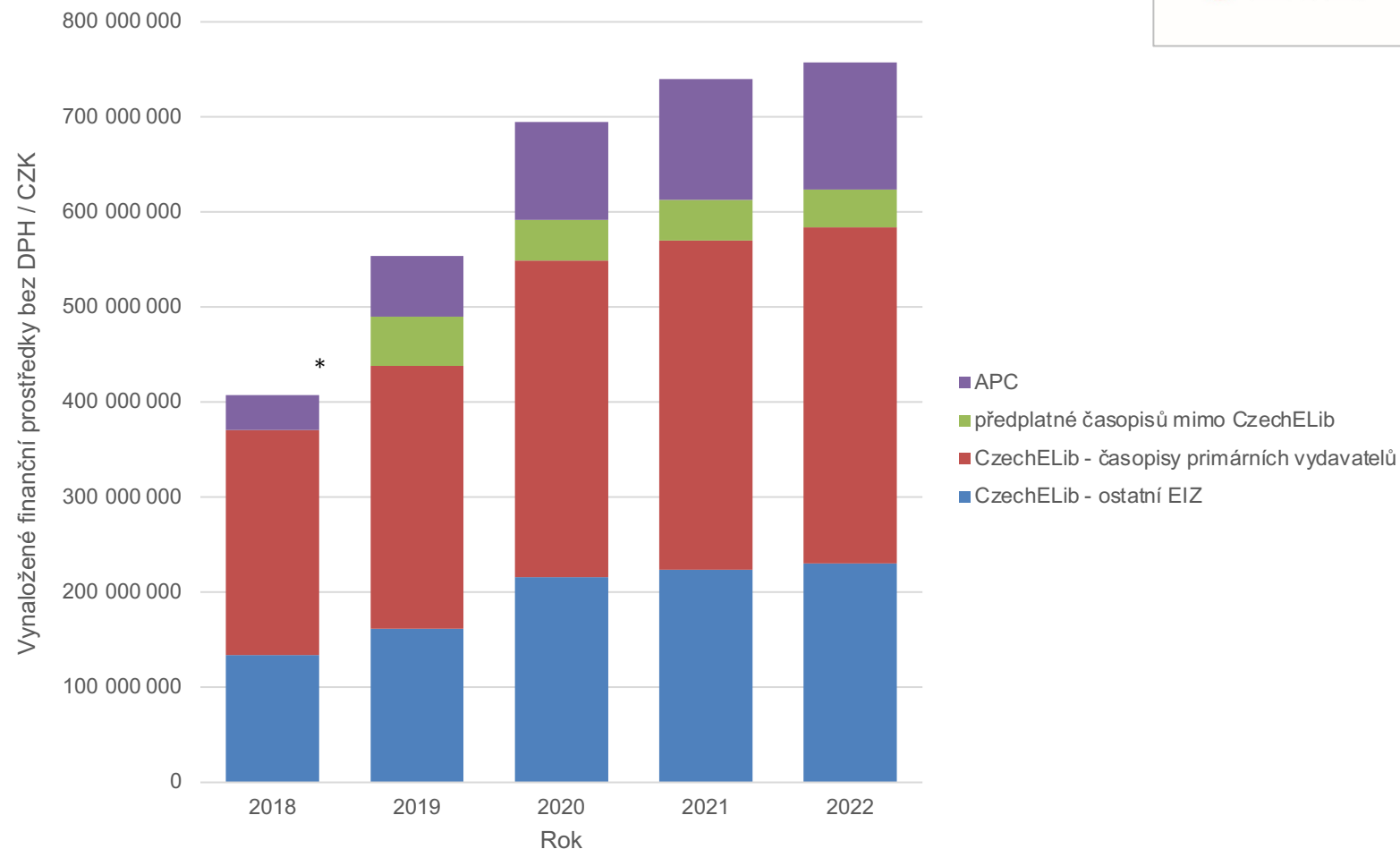
Praha, listopad 2023

Užití tohoto díla se řídí mezinárodní licencí [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/), která umožňuje dílo kopírovat a šířit pouze v nezměněné podobě a pro nekomerční účely, za podmínky řádného uvedení původních autorů a zdroje.

Projekt Národní centrum pro informační podporu výzkumu, vývoje a inovací s identifikačním kódem MS2101 je realizován za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

1/15

Výdaje na APC u top 10 vydavatelů

Finanční analýza prostředků v oblasti přístupu k vědeckým informacím v období 2017-2022

Souhrnná zpráva navazující na "Zprávu o plnění Opatření 8 Akčního plánu pro implementaci Národní strategie otevřeného přístupu České republiky k vědeckým informacím na léta 2017–2020"¹. Cílem je analýza monitoringu tzv. "APC in the wild" a předplatných časopisů realizovaných mimo smlouvy Národního licenčního centra CzechELib² v období let 2019 až 2023.

Národní technická knihovna

DOI <https://doi.org/10.48813/sb5p-vi27>

Jiří Jiráč, <https://orcid.org/0000-0002-9562-3053>

Eva Stopková, <https://orcid.org/0000-0003-2928-6914>

Jana Bystronová, <https://orcid.org/0009-0007-8042-2308>

Martin Svoboda, <https://orcid.org/0000-0002-8255-348X>

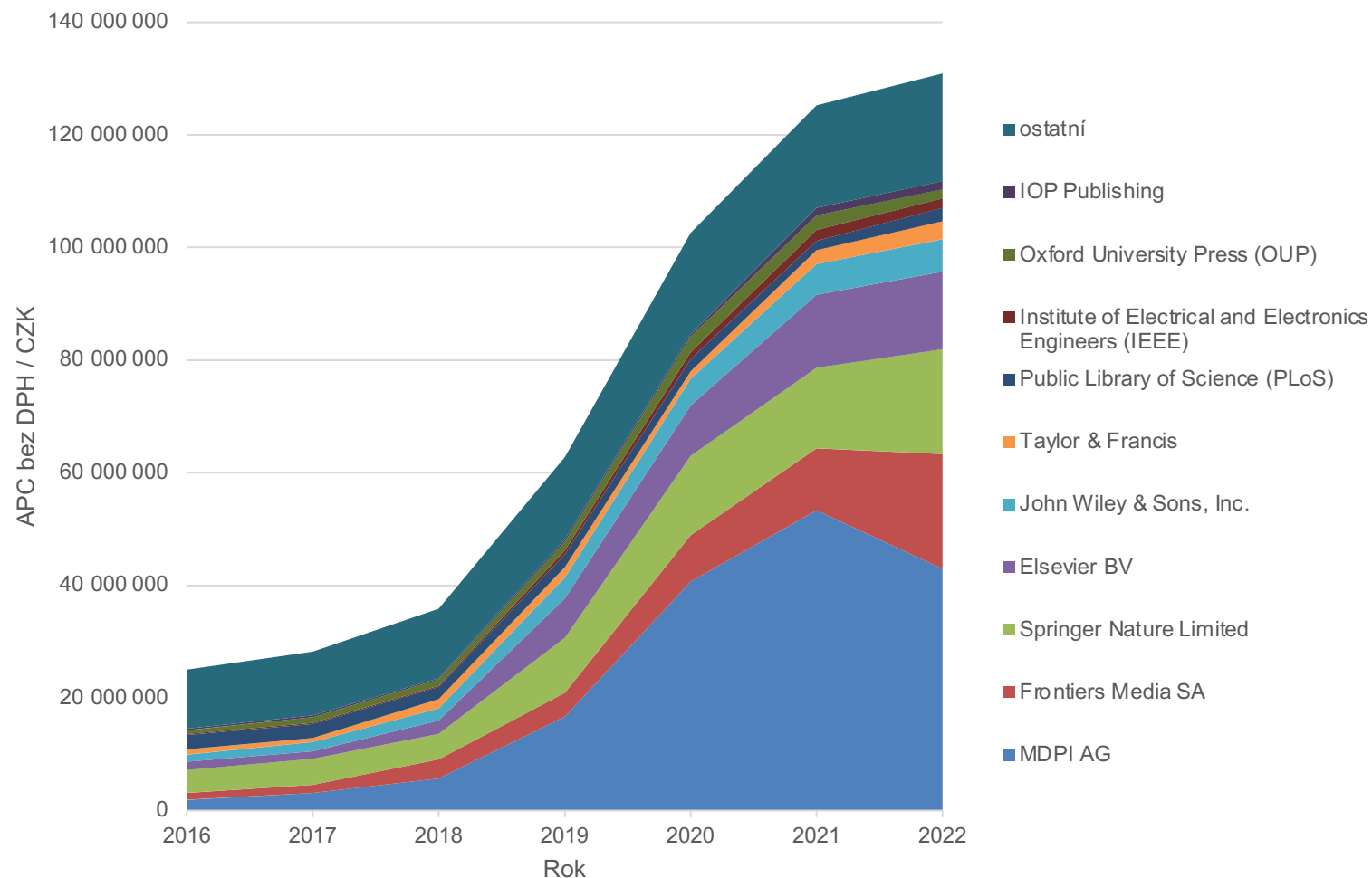
Praha, listopad 2023

Užití tohoto díla se řídí mezinárodní licencí [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/), která umožňuje dílo kopírovat a šířit pouze v nezměněné podobě a pro nekomerční účely, za podmínky řádného uvedení původních autorů a zdroje.

Projekt Národní centrum pro informační podporu výzkumu, vývoje a inovací s identifikačním kódem MS2101 je realizován za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

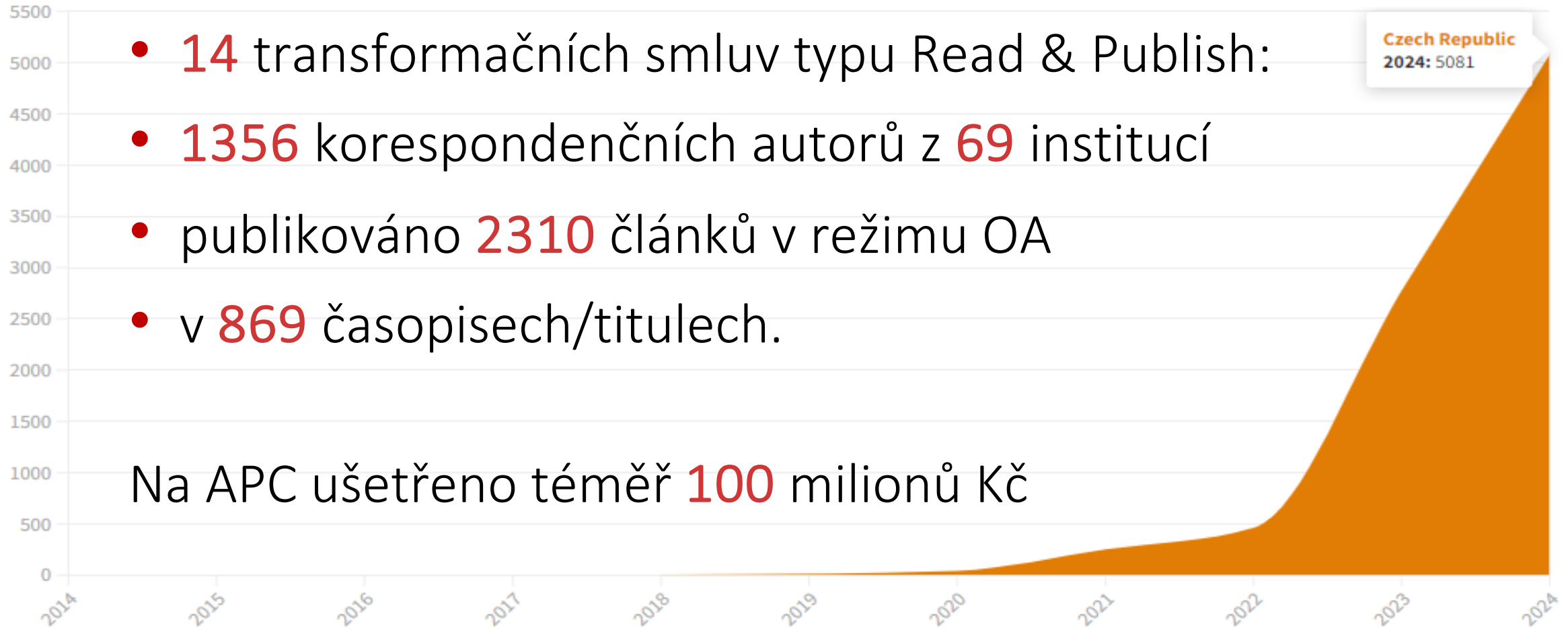
1/15

Transformační smlouvy v Česku 2024

- **14** transformačních smluv typu Read & Publish:
- **1356** korespondenčních autorů z **69** institucí
- publikováno **2310** článků v režimu OA
- v **869** časopisech/titulech.

Na APC ušetřeno téměř **100** milionů Kč

Source: [ESAC Transformative Agreement Registry](#) • Click on a country to filter.

Děkuji vám za pozornost